

THE ROLE OF MIXED AND UNNAMED CONTRACTS IN THE FIELD OF SPORTS

Nosirjon Ibragimovich Askarov

Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: unnamed contract, mixed contract, sports contracts, football player transfer, advertising contract, image rights, FIFA RSTP, contractual freedom, civil law, legislation of Uzbekistan.

Received: 02.12.25

Accepted: 03.12.25

Published: 04.12.25

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the institution of unnamed and mixed contracts in the field of sports from the perspective of civil law. Labor/civil contracts between professional athletes and clubs, the legal nature of football player transfer agreements, and advertising and sponsorship contracts involving athletes are considered as legal constructions belonging to the group of mixed and unnamed contracts. Comparative analysis is conducted based on the legislation of the USA, the United Kingdom, Russia, other CIS countries, and Uzbekistan, as well as FIFA's "Regulations on the Status and Transfer of Players" (RSTP). Based on scientific and practical analysis, it is argued that a football player transfer is not the "sale of goods," but an unnamed civil-law contract concerning the transfer of entitlement rights between clubs and the registration of the athlete.

АРАЛАШ ВА НОМЛАНМАГАН ШАРТНОМАЛАРНИНГ СПОРТ СОҲАСИДАГИ ЎРНИ

Носиржон Ибрагимович Аскарров

Юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Тошкент Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: номланмаган шартнома, аралаш шартнома, спорт шартномалари, футболчи трансфери, реклама шартномаси, образ ҳуқуқлари, ФИФА RSTP, шартнома эркинлиги, **Аннотация:** Ушбу мақолада спорт соҳасида тузилаётган номланмаган ва аралаш шартномалар институти фуқаролик ҳуқуқи нуқтаи назаридан чуқур таҳлил қилинади. Профессional спортчи билан

фуқаролик
қонунчилиги.

ҳуқуқи,

Ўзбекистон

клуб ўртасидаги меҳнат/фуқаролик шартномалари, футболчи трансфери шартномаларининг ҳуқуқий табиати, спортчи иштирокидаги реклама ва спонсорлик шартномалари аралаш ва номланмаган шартномалар гуруҳига мансуб ҳуқуқий конструкциялар сифатида кўриб чиқилади. АҚШ, Буюк Британия, Россия, бошқа ШҲГ давлатлари ва Ўзбекистон қонунчилиги ҳамда ФИФАнинг “Ўйинчилар мақоми ва трансфери тўғрисида”ги Низоми (RSTP) нормалари қиёсий таҳлил қилинади. Илмий-амалий таҳлил асосида футболчи трансфери “товарни сотиш” эмас, балки клублар ўртасидаги талаб ҳуқуқлари ва спортчи рўйхатдан ўтказилишини ўтказишга оид номланмаган фуқаролик-ҳуқуқий шартнома эканлиги асосланади.

РОЛЬ СМЕШАННЫХ И НЕНАЗВАННЫХ КОНТРАКТОВ В ОБЛАСТИ СПОРТА

Носиржон Ибрагимович Аскарров

Доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Ташкент, Ўзбекистон

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: неназванный договор, смешанный договор, спортивные контракты, трансфер футболиста, рекламный контракт, права на образ, ФИФА RSTP, свобода договора, гражданское право, законодательство Узбекистана.

Аннотация: В данной статье проводится глубокий анализ института неназванных и смешанных контрактов в сфере спорта с точки зрения гражданского права. Трудовые/гражданско-правовые договоры между профессиональными спортсменами и клубами, правовая природа соглашений о трансфере футболистов, а также рекламные и спонсорские контракты с участием спортсменов рассматриваются как правовые конструкции, относящиеся к группе смешанных и неназванных контрактов. Проводится сравнительный анализ законодательства США, Великобритании, России, других стран ШҲГ и Узбекистана, а также норм Регламента ФИФА «О статусе и переходах игроков» (RSTP). На основании научно-практического анализа обосновывается, что трансфер футболиста — это не «продажа товара», а неназванный гражданско-правовой договор,

Кириш. Фуқаролик ҳуқуқида шартнома эркинлиги бозор муносабатларининг асосий ҳуқуқий пойдевори сифатида эътироф этилади. Шартнома эркинлиги, аввало, тарафларга қонунларда тўғридан-тўғри номланмаган, лекин амалда зарур бўлган битимларни тузиш имконини беради. Номланмаган ва аралаш шартномалар айнан шу эркинликнинг таянч институти ҳисобланади.

Спорт соҳаси бу тенденция энг яққол намоён бўладиган муҳитлардан бири. Профессинал спорт ўз табиатиға кўра молиявий, реклама, меҳнат ва интеллектуал муносабатларни бирлаштирувчи кўп қаватли система бўлиб, унда анъанавий фуқаролик шартномалари доирасига тўлиқ сиғмайдиган кўплаб битимлар тузилади. Футболчи трансфери, спортчи ва бренд ўртасидаги реклама (endorsement) шартномалари, образ ҳуқуқларини лицензиялаш, медиаҳуқуқларни тақдим этиш, e-sport соҳасидаги келишувлар – буларнинг аксарияти фақат бир турдаги номланган шартнома доирасига сиғмайдиган, аралаш ва номланмаган шартномалардир.

Европа Иттифоқи Комиссияси топшириғига кўра тайёрланган трансферларнинг иктисодий-ҳуқуқий таҳлилида футболчи трансфери тизими контракт барқарорлиги, тенг рақобат ва ёшларни қўллаб-қувватлаш каби мақсадларни қўзлаб, спортнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб шаклланиши қайд этилади. Шу билан бирга, трансфер шартномаларининг ҳуқуқий табиати ва уларнинг миллий фуқаролик қонунчилигига муносабати масаласи бир қатор муаммоли саволларни ҳам келтириб чиқаради: футболчини “сотиш” – бу товарни сотишми ёки инсоннинг меҳнат хизматиға оид ҳуқуқларни ўтказишми?

Спорт ҳуқуқига оид замонавий тадқиқотлар футболчи билан клуб ўртасидаги асосий шартномани кўп ҳолларда меҳнат шартномаси, баъзи ҳолларда эса фуқаролик-ҳуқуқий хизмат кўрсатиш шартномасига яқинлашадиган гибрид конструкция сифатида баҳолайди. Футболчи трансфери шартномаси эса – учинчи субъекти (спорт клуби) иштирокидаги, талаб ҳуқуқини (спортчи меҳнатидан фойдаланиш ҳуқуқини) бошқа клубға ўтказишни таъминлайдиган ўзига хос аралаш ва номланмаган шартнома сифатида намоён бўлади.

Ўзбекистонда спорт муносабатлари “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонун, шунингдек Ўзбекистон футбол ассоциацияси Устави ва тегишли низомлар билан тартибга солинади. Бироқ спортчи ва клуб ўртасидаги шартномаларнинг фуқаролик-ҳуқуқий табиати, трансфер шартномаларининг қонуний классификацияси, реклама битимларининг

аралаш табиати ва номланмаган шартномаларга оид махсус нормаларнинг йўқлиги қатор илмий-назарий ва амалий саволларни долзарб қилади.

Мазкур мақолада номланмаган ва аралаш шартномалар институтлари спорт муносабатлари мисолида чуқур ўрганилади, АҚШ, Буюк Британия, Россия, бошқа СНГ мамлакатлари ва Ўзбекистон қонунчилиги қиёсий таҳлил қилинади, шунингдек Ўзбекистон қонунларини такомиллаштириш учун аниқ таклифлар баён қилинади.

Номланмаган ва аралаш шартномаларнинг назарий асослари

Номланмаган шартнома тушунчаси

Фуқаролик ҳуқуқи доктринасини таҳлил қилар экан, Г.Ф. Шершеневич “ҳуқуқ доимо ҳаётдан орқада юради”, деган машҳур тезисини илгари суради; яъни қонунлар барча янги иқтисодий муносабатларни олдиндан тўлиқ қамраб олиши амри маҳол. Шу боис ҳаётда қонунларда номланмаган, аммо амалда кенг қўлланиладиган шартномалар вужудга келади. Шу турдаги битимлар фуқаролик ҳуқуқи доктринасини номланмаган шартнома категориясини шакллантиришга олиб келган.

М.И. Брагинский ва В.В. Витрянский шартнома ҳуқуқи тўғрисидаги *fundamental* асарида номланмаган шартномаларни қонунларда махсус тартибга солинмаган, бироқ шартнома эркинлиги тамойилидан келиб чиқиб тузилиши мумкин бўлган фуқаролик-ҳуқуқий битимлар сифатида тавсифлайди. Уларнинг фикрича, бундай шартномаларга нисбатан, бир томондан, шартномаларга оид умумий қоидалар, иккинчи томондан эса, ўхшаш номланган шартномалар тўғрисидаги нормаларни аналогия асосида қўллаш лозим.

Ўзбек цивилистикасида ҳам Р.Ж. Рўзиев, О. Оқюлов, И. Зокиров каби олимлар шартнома эркинлиги ва номланмаган шартнома институтларини қўллаб-қувватлаб, бозор иқтисодиёти шароитида ҳуқуқий тартибга солишнинг қатъий типологик моделлари кам самарали бўлишини, мослашувчан, диспозитив ва фойдаланувчи эҳтиёжларига яқинлашган шартнома конструкцияларига эҳтиёж катта эканини таъкидлайдилар.

Шу нуктаи назардан, номланмаган шартнома – бу:

- қонунларда махсус номи ва “моддаси” йўқ,
- амалда доимий учрайдиган,
- тарафларнинг эркин келишуви билан шаклланидиган,
- мазмуни бўйича маълум номланган шартномаларга яқинлашадиган,
- фуқаролик-ҳуқуқий битимдир.

Спорт соҳасида футболчи трансфери, *endorsement*, образ ҳуқуқларини лицензиялаш, медиаҳуқуқларни сотиш, фан-клублар билан эксклюзив фойдаланиш шартномалари шу маънода номланмаган шартномаларнинг энг муҳим кўринишларидир.

Аралаш шартномалар: спорт мисолида

Аралаш шартномалар доктринаси Брагинский – Витрянский, Писчиков, Романець каби цивилистлар томонидан чуқур ишланган. Улар шартномани “аралаш” деб атаганда, битта шартнома ичида бир вақтнинг ўзида бир нечта турдаги шартномалар (масалан, олдидотди, ижара, хизмат кўрсатиш, лицензия, комиссия ва ҳ.к.) элементлари бирлашган ҳолатларни назарда тутадилар.

Спорт муносабатлари аунан шу турдаги конструкцияларга жуда бой:

- спортчи ва клуб ўртасидаги шартнома – меҳнат + фуқаролик (қисман) + интеллектуал ҳуқуқлар элементларини ўз ичига олади;
- реклама шартномалари – хизмат кўрсатиш + лицензия + оммавий ахборот ва реклама ҳуқуқлари;
- трансфер шартномалари – талаб ҳуқуқини цессия қилиш, спортчи рўйхатдан ўтказилишини ўтказиш, баъзи ҳолларда суғурта ва бонуслар элементлари.

Шу сабаб спорт шартномалари тизими номланмаган ва аралаш шартномаларни англаш учун ўзига хос “лаборатория” вазифасини бажаради.

Спортчи ва клуб ўртасидаги асосий шартномаларнинг ҳуқуқий табиати

Меҳнатми ёки фуқаролик шартномаси?

Спортчи ва клуб ўртасидаги “асосий” шартнома табиати юзасидан ҳуқуқшунослар ўртасида бир неча йўналишдаги фикрлар мавжуд. А. Бахбҳани профессионал спортчи шартномасининг ҳуқуқий табиатига бағишланган ишида бир гуруҳ олимлар спортчини мустақил ижрочи сифатида кўриб, шартномани “подряд/хизмат кўрсатиш” табиатли деб ҳисоблашини, бошқа гуруҳ олимлар эса клубга бўйсунув ва ички интизом талаблари мавжудлигини ҳисобга олиб, уни меҳнат шартномасига яқинлаштиришини таъкидлайди. iasl-journals.com

Ўзбекистон ҳақидаги яқинда чоп этилган тадқиқотда “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонунда спортчи шартномасининг меҳнат ёки фуқаролик ҳуқуқи тартибига мансублиги аниқ-равшан белгиланмагани, амалиётда гибрид табиатли шартномалар шаклланаётгани қайд этилади.

АҚШда professional leagues (NBA, NFL, MLB, NHL)да спортчи ва клуб ўртасидаги шартнома, одатда, меҳнат шартномаси сифатида қаралади, лекин унда IP (trade mark, image rights), bonus scheme, endorsement clause каби фуқаролик-ҳуқуқий элементлар жуда кенг жой олган. Буюк Британияда Премьер-лига футболчилари шартномалари ҳам асосан меҳнат шартномаси бўлиб, унда трансфер, release clause, image rights бўйича қўшимча фуқаролик-ҳуқуқий келишувлар бўлади.

Шундай қилиб, доктринада устун қараш шундан иборатки, спортчи – клуб шартномаси “чистий” бир турдаги шартнома эмас, балки аралаш шартномадир: меҳнат ҳуқуқи ва фуқаролик ҳуқуқининг бирлашган конструкцияси.

Ўзбекистон қонунчилигидаги ҳолат

Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонунида спорт соҳасидаги муносабатлар умумий тарзда тартибга солинади; спортчига спорт ва бошқа ташкилотлар билан шартнома тузиш ҳуқуқи берилгани қайд этилади, лекин бу шартномаларнинг меҳнат ёки фуқаролик табиати алоҳида аниқланмаган.

Ўз навбатида, Ўзбекистон футбол ассоциацияси Устави ва ички низомларида профессионал футболчилар билан тузиладиган шартномалар FIFA RSTP талабларига мувофиқ бўлиши шартлиги белгиланган. Бироқ фуқаролик кодексида спортчи шартномасининг номланмаган ёки аралаш табиатига оид махсус норма йўқ. Бу суд амалиётида баъзан шартномани меҳнат, баъзан фуқаролик шартномаси сифатида баҳолашга олиб келади ва юридик аниқликни пасайтиради.

Р.Ж. Рўзиев ва О. Оқюлов ишларида умумий тарзда шартнома эркинлиги ва номланмаган шартномалар фуқаролик муомаласи динамикасига мослашишда муҳим ўрин тутиши таъкидланади. Спорт шартномаларида ҳам ушбу ёндашувни инобатга олган ҳолда, Фуқаролик кодекси ва соҳавий қонунчиликда аралаш спорт шартномаларининг умумий тамойилларини белгилаш мақсадга мувофиқ.

Футболчи трансфери шартномалари: ҳуқуқий табиат ва номланмаган шартнома сифатида талқин

Футболчи трансфери – инсонни сотилаётган ёки ҳуқуқларми?

Спортда энг баҳсли масалалардан бири – футболчи трансфери “инсон сотилиши”га ўхшашми, деган саволдир. Илк қарашда юз миллионлаб евро бўлган трансфер маблағлари футболчини товар сифатида қабул қилиш таассуротини уйғотиши мумкин. Бироқ ҳуқуқий нуктаи назардан трансфер шартномаси ҳеч қачон инсонни сотиш эмас.

И. Лоуренс профессионал футболда трансфер ҳуқуқий контекстига бағишланган тадқиқотида трансфер моҳиятини шундай изоҳлайди: трансфер – бу бир клубдан иккинчисига футболчини спортда иштирок этиш учун рўйхатдан ўтказиш ҳуқуқини ўтказиш жараёни; трансфер тўлови эса амалдаги шартнома тугатилиши ва янги шартнома тузилиши билан боғлиқ зарарларни қоплаш функциясини бажаради.

Бошқа бир тадқиқотда трансфер шартномаси фуқаролик-ҳуқуқий шартнома сифатида кўрилиб, у спорт клубининг спортчидан меҳнат хизматларини олишга оид талаб ҳуқуқини бошқа клуб фойдасига муайян ҳақ эвазига цессия қилишини тартибга солади, деган хулосага келинади

Яъни трансфер – бу:

- клублар ўртасидаги фуқаролик шартномаси;
- предмети – спортчининг ўзи эмас, балки унинг меҳнатидан фойдаланиш ҳуқуқи, спортчи рўйхатдан ўтганлиги ва унга оид иқтисодий ҳуқуқлар мажмуаси;
- трансфер тўлови – аввалги шартномани муддатидан олдин бекор қилиш ва янги шартнома имзолаш билан боғлиқ иқтисодий балансни таъминлаш vositasi.

Инсон савдоси ва трансфер ўртасидаги принципиал фарқ шундаки, трансферда спортчи шахсий эркинликка, контрактни узайтириш ёки бошқа клубга ўтиш бўйича қарор қабул қилишга қонунан эга бўлади; инсоннинг ўзи эмас, унинг меҳнат хизматидан фойдаланишга оид ҳуқуқлар муомалада бўлади. Халқаро ва миллий ҳуқуқларда инсонни товар сифатида муомалага киритиш мутлақо тақиқланган.

FIFA RSTP ва трансфер институтнинг шаклланиши

ФИФАнинг “Ўйинчилар мақоми ва трансфери тўғрисида”ги Низоми (RSTP) трансфер тизимининг глобал ҳуқуқий асосини ташкил этади. Низомда:

- спортчиларнинг контракт барқарорлиги,
- трансфер ойналари,
- ёш футболчиларни ҳимоя қилиш,
- тренинг компенсацияси ва солидарлик механизми,
- учинчи шахсларнинг таъсири ва иқтисодий ҳуқуқларга эгалик қилиш тақиқланиши (TRO/TPI) каби масалалар тартибга солинади.

Европа Комиссияси топшириғига кўра тайёрланган ҳисоботда трансфер тизимининг ЭИ қонунчилигига мослиги ва рақобатни чекламаслиги учун муайян ислохотлар тавсия қилинган; жумладан, трансфер тўловларида ортиқча юқори сумма ва қарздорлик хавфларини камайтириш, клублар ўртасида даромадларнинг адолатли тақсимланишини таъминлаш лозимлиги қайд этилган.

Бу нормалар трансфер шартномасини спортнинг ўзига хослигига хос бўлган, қонуний равишда легитимлаштирилган номланмаган фуқаролик шартномаси сифатида қабул қилишга замин яратади.

Буюк Британия, АҚШ, Россия ва Ўзбекистон амалиётида трансфер шартномаси

Буюк Британия. Премьер-лига футболчилари билан меҳнат шартномалари ва трансфер келишувлари клублар ўртасидаги алоҳида фуқаролик шартномалари сифатида тузилади. Жуда кўп ҳолларда шартномада release clause (озод қилиш моддаси) назарда тутилади; масалан, Э. Фернандес трансферида Челси клуби унинг €105 млн миқдоридаги release clause’ини фаоллаштирган. solegal.co.uk Бу ҳолда трансфер тўлови муайян шарт

қоникарли бўлганида автоматик ишга тушадиган шартли мажбурият сифатида ифодаланади.

АҚШ. MLS ва бошқа лигаларда классик “трансфер тўлови” концепцияси Европага нисбатан камроқ қўлланилади, ammo trade, allocation money, draft picks каби институционал механизмлар орқали ўхшаш натижага эришилади. Европага ўтишда (масалан, Америка футболчисининг ЕИ клубига трансферида) FIFA RSTP нормалари тўлиқ қўлланади ва клублар ўртасида трансфер шартномаси тузилади.

Россия ва бошқа СНГ давлатлари. Россия Федерациясида спорт трансферлари фуқаролик ҳуқуқи умумий қоидалари ва спорт федерациялари низомлари асосида тартибга солинади. Илмий адабиётда трансфер шартномаси клублар ўртасидаги фуқаролик шартномаси сифатида қаралиб, унда талаб ҳуқуқини цессия қилиш, тренинг компенсацияси, солидарлик тўловлари ва бонуслар назарда тутилиши таъкидланади.academia.edu+1

Ўзбекистон. Ўзбекистон футбол ассоциацияси ўзи қабул қилган регламентларида FIFA RSTP нормаларини имплементация қилган.assets.the-afc.com+1 Миллий қонунчиликда (Фуқаролик кодексида) трансфер шартномаси алоҳида тур сифатида белгиланмаган бўлса-да, амалиётда клублар ўртасида тузилаётган трансфер шартномалари номланмаган, аралаш фуқаролик шартномалари сифатида вужудга келмоқда. Уларда цессия, компенсация, хизмат кўрсатиш, баъзан суғурта ва бонус элементлари бирлашади.

Р.Ж. Рўзиев ва О. Оқюлов каби олимлар фикрича, айнан шундай ҳолатларда Фуқаролик кодексида номланмаган ва аралаш шартномаларни (хусусан, спорт соҳаси мисолида) аниқ тан олиш ва улар учун умумий тамойилларни белгилаш ҳуқуқий аниқлик ва суд амалиёти барқарорлигига хизмат қилади.

Спортда реклама ва спонсорлик шартномалари: аралаш ва номланмаган шартнома сифатида

Endorsement ва sponsorship шартномаларининг ҳуқуқий табиати

Спортда реклама ва спонсорлик шартномалари ҳозирги пайтда миллиардлаб долларлик бозорни ташкил этади. Кўпчилик тадқиқотлар бу шартномаларни “атипик” ёки номланмаган тижорат шартномалари сифатида баҳолаб, улар хизмат кўрсатиш, реклама, образ ҳуқуқларини лицензиялаш ва баъзан шерикчилик (joint venture) элементларини бирлаштиришини таъкидлайди.

Бундай шартномаларда, одатда:

- спортчи (ёки клуб, федерация) ўзининг исмидан, юзи, бренди ва спорт натижаларидан тижорий мақсадда фойдаланиш ҳуқуқини маълум чекларда реклама берувчига тақдим этади;

- реклама берувчи молиявий ёрдам (гонорар, бонус, натурадаги товар) кўринишида контр-представление беради;

- шартномада “мезонлар” (кўринтириш сони, иштирок этиладиган тадбирлар, тақиқланган рақобатчи брендлар, ахлокий стандартлар) катор кўрсатилади.

Бу ерда классик “хизмат кўрсатиш шартномаси” ёки “олди-сотди шартномаси” конструкцияси етарли эмас; эндорсмент шартномаси – аралаш, номланмаган шартномадир: у хизмат кўрсатиш, лицензия (образ ҳуқуқлари), реклама ва баъзан агентлик элементларини бирлаштиради.

Амалиётдан аниқ мисоллар

Криштиану Роналду, Лионель Месси, Наоми Осака каби супер юлдузлар Nike, Adidas, Pepsi, Rolex, Louis Vuitton ва бошқа брендлар билан кўп йиллик endorsement шартномаларини тузишгани маълум. Бу шартномаларнинг ғоявий асоси – спортчининг шахсий обрўси ва спорт натижаларини бренд билан боғлаш орқали тижорий қиймат яратишдир.

Буюк Британияда ва ЕИда спорт sponsorship шартномалари реклама стандартлари, истеъмолчиларни ҳимоя қилиш ва рақобат қонунчилиги билан биргаликда тартибга солинади; спортчилик ва бренд ўртасидаги шартнома тўғридан-тўғри фуқаролик шартномаси бўлса-да, унда реклама тўғрисидаги махсус нормаларда назарда тутилган чекловлар (масалан, алкоголь, қиморбозлик, болаларга йўналтирилган реклама) ҳам инобатга олинади.

АҚШда NIL (name, image, likeness) ислоҳоти натижасида колледж спортчилари ҳам endorsement шартномалари тузиш ҳуқуқига эга бўлдилар; бу янги турдаги номланмаган шартномалар сегментини вужудга келтирди.

Ўзбекистонда endorsement шартномаларига оид алоҳида қонун мавжуд эмас, бироқ футболчи ёки Олимпия чемпионлари билан маҳаллий брендлар ўртасида тузилаётган шартномалар амалда аралаш фуқаролик шартномалари сифатида қўлланилмоқда. Ҳозирча суд амалиёти ва доктрина бу шартномаларнинг ҳуқуқий табиатини алоҳида таҳлил қилмагани учун, Фуқаролик кодексида номланмаган ва аралаш шартномаларга оид умумий норма пайдо бўлиши зарурати янада кўринади.

Миллий ҳуқуқ тизимлари қиёсий таҳлили: АҚШ, Буюк Британия, Россия, бошқа СНГ ва Ўзбекистон

АҚШ

АҚШда спорт шартномалари асосан штат меҳнат қонунчилиги, фуқаролик қонунлари, федерал антимонополия ва IP қонунлари асосида тартибга солинади. Спортчи – клуб

меҳнат шартномаси, endorsement шартномаси, collective bargaining agreements (CBA), NIL қонунлари каби институтлар спорт шартномалари тизимини ташкил этади. Venable LLP+1

Трансфер тизими Европадан фарқли, аммо MLB, NBA, NFLда trade ва free agency концепциялари орқали ўхшаш механизмлар амал қилади. Спорт шартномалари асосан номланган эмас, балки амалий йўл билан шаклланган шойт (contractual practice) натижасидаги аралаш ва номланмаган шартномалардир.

Буюк Британия

Буюк Британияда спорт шартномалари умумий ҳуқуқ (common law) тамойиллари, меҳнат қонуни, IP ва реклама қонунлари асосида тартибга солинади. Профессиял футболчилар шартномаларида меҳнат ҳуқуқи нормалари устувор бўлса-да, трансфер, release clause, image rights бўйича алоҳида фуқаролик келишувлари мавжуд. Sprintlaw UK+1

Буюк Британияда образ ҳуқуқларини (image rights) компания орқали тижорийлаштириш кенг қўлланилади; футболчи шахсий компанияси клуб ёки брендлар билан лицензия шартномалари тузади – бу ҳам номланмаган, аралаш шартнома сифатида қаралади.

Россия ва бошқа СНГ давлатлари

Россияда спорт шартномалари Меҳнат кодекси, Фуқаролик кодекси, “Жисмоний маданият ва спорт тўғрисида”ги Қонун ва спорт федерациялари низомлари орқали тартибга солинади. Фуқаролик доктринасида спортчи шартномалари кўп ҳолларда аралаш табиатли экани, трансфер шартномалари эса клублар ўртасидаги номланмаган фуқаролик шартномалари экани таъкидланади.

Белоруссия ҳақидаги тадқиқотларда спортчи шартномасининг гибрид табиати қонун даражасида ҳам акс эттирилиб, “маданий-спорт фаолиятига оид мажбуриятлар” категорияси қўлланилаётгани қайд этилади

Ўзбекистон

Ўзбекистонда спорт соҳасидаги муносабатлар “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонун, УФА Устави ва федерациялар низомлари билан тартибга солинса-да, спортчи – клуб шартномасининг фуқаролик ёки меҳнат табиатига оид аниқ норма йўқ.

Шу билан бирга, фуқаролик кодекси 354-моддасида шартнома эркинлиги ва қонунларда назарда тутилмаган шартномаларни тузиш ҳуқуқи умумий тарзда эътироф этилган. Спорт соҳаси мисолида бу норма номланмаган ва аралаш шартномаларни легитимлаштириш учун назарий асос бўлиб хизмат қилади, аммо махсус нормаларнинг йўқлиги суд амалиётида бир хил ёндашув етишмаслигига олиб келиши мумкин.

Номланмаган ва аралаш спорт шартномаларини тартибга солиш бўйича таклифлар

Юқоридаги таҳлиллardan келиб чиқиб, Ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш учун қуйидаги йўналишларда аниқ таклифлар илгари суриш мумкин:

1. Фуқаролик кодексига “спорт шартномаси” ва “аралаш шартнома”га оид умумий норма киритиш.

– спортчи – клуб шартномасининг гибрид табиати тан олиниб, унга нисбатан фуқаролик ва меҳнат ҳуқуқи нормаларини комплекс равишда қўллаш механизми кўрсатилиши;

– номланмаган спорт шартномаларига (трансфер, endorsement, образ ҳуқуқларини лицензиялаш) шартномаларга оид умумий қоидалар ва ўхшаш номланган шартномалар нормаларини аналогия асосида қўллаш ҳақида умумий норма киритилиши.

2. “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонунга спортчи шартномаларининг турлари ва тамойиллари ҳақида модда қўшиш.

– спортчи меҳнат шартномаси, фуқаролик шартномаси ва аралаш шартномаларни фарқлаш мезонлари;

– трансфер шартномалари ва endorsement битимларида спортчи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатлари;

– спортчи образ ҳуқуқлари ва уларни лицензиялаш тартиби.

3. УФА ва бошқа федерациялар регламентларини ФИФА RSTP ва миллий фуқаролик қонуни билан уйғунлаштириш.

– трансфер, аренда (loan), buy-out clause, solidarity механизми бўйича нормаларни аниқлаш;– ёш футболчиларни ҳимоя қилиш ва учинчи томон иқтисодий ҳуқуқларини чеклаш (ТРО таъқиқи)ни миллий қонунчиликка ҳам имплементация қилиш.

4. Суд амалиёти учун Пленум қарорлари ёки методик тавсиялар.

– спортчи – клуб, трансфер, endorsement, образ ҳуқуқлари бўйича низоларда шартномаларни квалификация қилишнинг асосий мезонлари;

– меҳнат ва фуқаролик уйғун нормаларини қўллаш бўйича судлар учун намунавий йўл-йўриқ.

5. Спорт ҳуқуқи ва фуқаролик ҳуқуқи доктринасида махсус йўналиш сифатида спорт шартномаларини ривожлантириш.

– Р.Ж. Рўзиев, О. Оқюлов, В.А. Писчиков, М.И. Брагинский, В.В. Витрянский каби цивилистлар умумий шартнома назариясида ишлаб чиққан номланмаган ва аралаш шартномалар концепциясини спорт соҳасига мослаштирган ҳолда маҳаллий илмий тадқиқотлар сонини ошириш; ResearchGate+3ResearchGate+3Магнанимитас+3

– юридик олийгоҳларда “Спорт ҳуқуқи ва спорт шартномалари”га ихтисослашган курслар жорий этиш.

Хулоса. Номланмаган ва аралаш шартномалар институтлари замонавий спорт иктисодиётининг ажралмас қисми ҳисобланади. Спортчи – клуб шартномаси, футболчи трансфери шартномаси, реклама ва endorsement шартномалари, образ ҳуқуқларини лицензиялаш, медиаҳуқуқлар бўйича келишувлар – буларнинг барчаси анъанавий фуқаролик шартномалари рамакаларига тўлиқ сиғмайдиган, бир неча шартнома тури элементларини бирлаштирган гибрид ҳуқуқий конструкциялардир.

Ҳуқуқий назария ва халқаро амалиёт шуни кўрсатадики, футболчи трансфери ҳеч қачон инсонни “товар” сифатида сотиш эмас; балки клублар ўртасида спортчи меҳнатидан фойдаланишга оид талаб ҳуқуқлари ва рўйхатдан ўтказилиш статусини ўтказишга оид номланмаган фуқаролик шартномасидир. ФИФА RSTP, ЕИ Комиссияси ҳисоботлари, АҚШ ва Буюк Британия амалиёти, Россия ва бошқа СНГ давлатлари тажрибаси спорт шартномаларининг ўзига хос комплекс табиатини тасдиқлайди.

Ўзбекистонда спорт муносабатлари умумий қонунлар ва спорт федерациялари низомлари билан тартибга солинса-да, спорт шартномаларининг номланмаган ва аралаш табиатига оид махсус нормаларнинг йўқлиги, илмий доктрина ва суд амалиётида бир хил ёндашувнинг шаклланмагани ҳуқуқий аниқликни қисман чеклайди.

Р.Ж. Рўзиев, О. Оқюлов, Писчиков, Брагинский, Витрянский ва бошқа цивилистлар томонидан ишлаб чиқилган шартнома эркинлиги, номланмаган ва аралаш шартномалар концепциялари спорт соҳасига тадбиқ этилганда, Ўзбекистонда ҳам спорт шартномаларини тартибга солиш илғор халқаро стандартлар билан уйғунлашган, фуқаролик ҳуқуқи тамойилларига мос, мослашувчан ва ҳуқуқий аниқликни таъминловчи тизимга айланиши мумкин.

Фуқаролик кодекси ва “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги Қонунда номланмаган ва аралаш спорт шартномаларини эътироф этувчи, уларнинг асосий принципларини белгилайдиган нормаларни жорий этиш, шунингдек суд амалиёти учун методик кўрсатмалар ишлаб чиқиш – бу йўналишдаги энг долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Braginsky M.I., Vitryansky V.V. Contract Law. General Provisions (3rd ed.). Moscow, 2011. ResearchGate
2. “The Economic and Legal Aspects of Transfers of Players” – European Commission study. European Commission
3. Lawrence I. “The Legal Context of a Player Transfer in Professional Association Football”. entsportslawjournal.com

4. “The FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players” and official Commentary (3rd ed.).Inside FIFA+1
5. “FIFA Transfer System Reform: Analysis and Recommendations” – Council of Europe Expert Report.rm.coe.int
6. Bahbhani A. “The Legal Nature of the Professional Player’s Contract”.iasl-journals.com
7. Xidirbayevich N.S. “The Legal Regulation of Professional Sports: Current State...” (Ўзбекистонда спорт ҳуқуқи ҳақида).InLibrary
8. “Certain Legal Aspects of a Professional Athlete’s Contract” – comparative study (Uzbekistan – Belarus).ResearchGate
9. Articles on sports sponsorship and endorsement contracts in international practice.Justia+4theimpactlawyers.com+4BMDW Advocaten+4
10. Law of the Republic of Uzbekistan “On Physical Culture and Sports”.CIS Legislation
11. Statutes of the Uzbekistan Football Association (UFA).assets.the-afc.com
12. Khodjimuhrotov Sh. “Commercial and Legal Aspects of Transfer of Players in European Football”.ScienceWeb